

21-ASRDA MOZAIKA SAN’ATINING O’RNI**Tuyakov Jamoliddin***Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti**"Mahobatli rangtasvir" kafedrasida katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada XXI asrda mozaika san’atining zamonaviy madaniy makondagi o‘rni, uning estetik, ijtimoiy va madaniy ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda mozaika san’atining arxitektura, interyer dizayni, madaniy merosni saqlash hamda innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashuv jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston monumental mozaika san’atining o‘ziga xos badiiy xususiyatlari va milliy madaniy identitetni shakllantirishdagi roli misollar asosida ko‘rib chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *mozaika san’ati, monumental mozaika, arxitektura, innovatsion texnologiyalar, O‘zbekiston mozaikachiligi, zamonaviy me‘morchilik, tasviriy san’at.*

Kirish:

XXI asrda mozaika san’ati nafaqat tarixiy merosning tarkibiy qismi sifatida, balki zamonaviy badiiy tafakkurning muhim ifoda vositalaridan biri sifatida ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Globalizatsiya jarayonlari natijasida turli xil madaniyatlarning o‘zaro yaqinlashuvi mozaika san’atining yangi estetik shakllarda namoyon bo‘lishiga imkon yaratib berdi. Zamonaviy rassomlar va dizaynerlar mazkur san’at turidan foydalanib, an’anaviy va innovatsion g‘oyalarni uyg‘unlashtirishga harakat qilmoqdalar. Natijada mozaika faqat bezak elementi bo‘lib qolmay, balki murakkab falsafiy va ijtimoiy mazmunlarni ifodalovchi san’at vositasiga aylandi. Texnologik taraqqiyot yangi materiallar va ishlov berish usullarining paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi. Bu esa mozaikaning qo‘llanish doirasini sezilarli darajada kengaytirdi. Shu tomonlama mozaika san’ati XXI asr madaniy makonining ajralmas qismi sifatida qaralmoqda.

Mozaika san’ati insoniyat madaniy merosining asosiy qismlaridan biri hisoblanib, uning ildizlari qadimgi Rim, Vizantiya va O‘rta Osiyo madaniyatiga borib taqaladi. O‘zbekistonda mozaika san’ati ayniqsa XX asrda rivojlangan bo‘lib, u asosan monumental san’at bilan bog‘liq ravishda shakllangan. Ayniqsa, 1966-yilgi Toshkent zilzilasidan keyin shaharni qayta tiklash jarayonida mozaikalardan keng foydalanilgan. Ushbu maqolada O‘zbekiston monumental mozaikalarining badiiy xususiyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Asosiy qism:

Zamonaviy mozaika san’atining rivojlanishida estetik idrok nazariyalari asosiy o‘rin tutadi. Shuningdek, Gestalt nazariyasiga asoslangan tadqiqotlar mozaik kompozitsiyalarning

inson ongida yaxlit tasvir sifatida qabul qilinishini ilmiy tomondan asoslab bermoqda. Kichik elementlarning ma’lum tartibda joylashtirilishi natijasida murakkab vizual obrazlarning yuzaga kelishi san’atning ta’sirchanlik darajasini oshiradi. XXI asr rassomlari mazkur tamoyildan foydalanib, kuzatuvchining hissiy va intellektual qabul qilish jarayoniga ta’sir ko’rsatishga harakat qiladilar. Mozaika asarlarida rang, shakl va ritmning uyg’unligi zamonaviy san’atning asosiy estetik mezonlaridan biri sanaladi. Bunday yondashuv mozaikani oddiy dekorativ bezak darajasidan yuqori badiiy ifoda vositasiga aylantiradi. Natijada ushbu san’at turi zamonaviy estetik tafakkurning rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

XXI asrda mozaika san’ati arxitektura bilan yanada yaqin aloqada rivojlanmoqda. Zamonaviy binolar fasadlari, jamoat markazlari va madaniyat maskanlarida mozaika elementlaridan keng foydalanilayotgani buning yaqqol isbotidir. Arxitektura obyektlarida mozaikaning qo’llanilishi inshootning badiiy qimmatini oshirish bilan birga uning ramziy ahamiyatini ham kuchaytiradi. Shahar muhitida joylashtirilgan monumental mozaikalar aholining estetik didini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga ular ma’lum tarixiy voqealar yoki madaniy qadriyatlarni vizual shaklda aks ettiradi. Zamonaviy me’morchilikda mozaikaning qo’llanilishi milliy va global madaniy unsurlarni uyg’unlashtirish imkonini bermoqda. Bu esa mozaika san’atining ijtimoiy va madaniy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Interyer dizaynida mozaikaning ahamiyati XXI asrda sezilarli darajada ortdi. Dizaynerlar turar joylar, mehmonxonalar va jamoat binolarining ichki makonlarini bezashda mozaikadan faol foydalanmoqdalar. Mazkur san’at turi estetik jozibadorlik bilan bir qatorda funksional vazifalarni ham bajaradi. Masalan, namlikka chidamlilik va uzoq muddat xizmat qilish xususiyati mozaikani interyer uchun qulay materialga aylantiradi. Zamonaviy dizayn konsepsiyalarida mozaika asosan individual uslub yaratish vositasi sifatida foydalaniladi. Turli rang va teksturalarning uyg’unligi makonga o’ziga xos badiiy xarakter bag’ishlaydi. Shu sababli mozaika bugungi interyer san’atining asosiy elementlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Mozaika san’atining XXI asrdagi rivojlanishi madaniy merosni saqlash masalasi bilan ham uzviy bog’liqdir. Ko’plab davlatlarda tarixiy mozaika namunalarini restavratsiya qilish va asrash bo’yicha maxsus dasturlar amalga oshirilmoqda. Bunday sa’y-harakatlar nafaqat moddiy merosni, balki jamiyatning tarixiy xotirasini ham saqlab qolishga xizmat qiladi. Zamonaviy mozaika ustalari an’anaviy texnikalarni o’rganish bilan birga ularni yangi usullar bilan boyitmoqdalar. Bu esa tarix va zamonaviylik o’rtasida mustahkam bog’liqlikni yuzaga keltiradi. Madaniy merosning davomiyligi san’atning rivojlanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan mozaika san’ati avlodlar o’rtasidagi madaniy muloqot vositasi vazifasini bajaradi.

Zamonaviy mozaika san’atida innovatsion texnologiyalarning roli tobora ortib bormoqda. Kompyuter grafikasi, raqamli loyihalash dasturlari va yangi kompozit materiallar mozaika yaratish jarayonini sezilarli darajada takomillashtirdi. Rassomlar murakkab kompozitsiyalarni avval raqamli formatda ishlab chiqib, keyinchalik real obyektga aylantirish imkoniyatiga ega bo‘ldilar deb aytish mumkin. Bu esa ijodiy jarayonning aniqligi va samaradorligini oshirdi. Yangi texnologiyalar yordamida yirik hajmdagi monumental asarlar yaratish ham osonlashdi. Shu bilan birga, innovatsiyalar mozaika san’atining zamonaviy auditoriya uchun yanada jozibador bo‘lishiga xizmat qilmoqda. Natijada an’anaviy san’at turi yangi davr talablariga mos ravishda rivojlanmoqda.

XXI asr mozaika san’ati ko‘plab hollarda ijtimoiy va ekologik g‘oyalarni targ‘ib qilish vositasi sifatida ham namoyon bo‘lmoqda. Ayrim rassomlar qayta ishlangan materiallardan foydalanib, ekologik muammolarga e’tibor qaratadigan asarlar yaratmoqdalar. Bunday yondashuv san’atning faqat estetik emas, balki tarbiyaviy vazifalarni ham bajarishini ko‘rsatadi. Jamoat joylarida o‘rnatilgan mozaik kompozitsiyalar turli ijtimoiy masalalarni yoritishga xizmat qilmoqda. San’at orqali ekologik ongni rivojlantirish bugungi davrning dolzarb vazifalaridan biri sanaladi. Mozaika o‘zining vizual ta’sir kuchi tufayli ushbu maqsadlarni samarali amalga oshirish imkonini beradi. Shu tariqa u zamonaviy jamiyatning muhim kommunikativ vositalaridan biriga aylanmoqda.

O‘zbekiston misolida ham mozaika san’ati milliy madaniyatning muhim tarkibiy qismi sifatida rivojlanmoqda. Ayniqsa Toshkent shahridagi monumental mozaikalar mamlakat tarixini, madaniyatini va ma’naviy qadriyatlarini aks ettiruvchi san’at namunalari hisoblanadi. Ushbu asarlar nafaqat estetik vazifani bajaradi, balki milliy o‘zlikni namoyon etish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Mustaqillik yillarida mozaika san’atiga bo‘lgan e’tibor yanada kuchaydi. Tarixiy va zamonaviy motivlarning uyg‘unlashuvi yangi badiiy yechimlarning paydo bo‘lishiga olib keldi. O‘zbekiston mozaikachilik maktabi Sharq va zamonaviy san’at an’analarini birlashtirishga muvaffaq bo‘lmoqda. Bu esa milliy san’atning xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirishga xizmat qilmoqda. Toshkentdagi ayrim mozaikalarda kosmonavtika, ilm-fan, mehnat va qishloq xo‘jaligi mavzulari yetakchi o‘rin tutgan. Bunga misol qilib Labzak hududidagi mozaikalarni aytish mumkin, unda fazogirlik bilan bog‘liq bo‘lib, ularda kosmonavtlar, samolyotlar va milliy naqshlar uyg‘unlashgan holda tasvirlangan.

Bugungi kunda mozaika san’ati ta’lim va ilmiy tadqiqotlar sohasida ham asosiy o‘rin egallaydi. San’atshunoslik, dizayn va arxitektura yo‘nalishlarida mozaikaning nazariy va amaliy jihatlari keng o‘rganilmoqda. Oliy ta’lim muassasalarida mazkur san’at turiga bag‘ishlangan maxsus kurslar tashkil etilmoqda. Tadqiqotchilar mozaikaning tarixiy rivojlanishi, texnik xususiyatlari va estetik imkoniyatlarini ilmiy asosda tahlil qilmoqdalar.

Bu esa yangi avlod mutaxassislarining shakllanishiga yordam bermoqda. Akademik izlanishlar mozaika san'atining nazariy bazasini boyitishga xizmat qilmoqda. Natijada ushbu yo'nalish san'atshunoslik fanining istiqbolli tadqiqot sohalaridan biri sifatida rivojlanmoqda.

Xulosa:

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, XXI asrda mozaika san'ati o'zining tarixiy ildizlarini saqlab qolgan holda yangi mazmun va shakllar bilan boyimoqda. Uning arxitektura, interyer dizayni, madaniy merosni asrash, ekologik tarbiya va zamonaviy san'atdagi o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. Innovatsion texnologiyalar va yangi estetik yondashuvlar mozaika san'atining rivojlanishiga keng imkoniyatlar yaratmoqda. Ushbu san'at turi nafaqat badiiy ifoda vositasi, balki madaniy identitetni saqlash va jamiyat bilan muloqot qilishning samarali shakli sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, uning ta'lim va ilmiy tadqiqotlardagi o'rni ham yildan yilga ortib bormoqda. Zamonaviy dunyoda mozaika san'ati an'ana va innovatsiyaning muvaffaqiyatli uyg'unlashgan namunasi sifatida namoyon bo'lmoqda. mozaika san'atini bugungi kundagi ahamiyati ham juda dolzarb bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Федоров А. Искусство мозаики в Узбекистане. – Ташкент: Изд-во "Узбекское искусство", 2020.
2. Зиёев А. Ташкентские мозаики. – Ташкент: Академнашр, 2019.
3. Toxtayev R. Sovet monumental san'atining texnologik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2015.
4. R.A.Xudayberganov, Mahobatli rangtasvir texnika va texnologiyasi . Toshkent 2015.
5. Po'latov X.Sh. O'zbekiston arxitektura yodgorliklari. T., 2003.